

Övergången från gymnasieskola till högskola

- sammanställning av befintlig statistik och övrig kunskap

Innehåll

Inledning.....	3
Frågeområde och syfte.....	3
Disposition.....	3
1 Gymnasieungdomars övergång till högskoleutbildning.....	5
Gymnasievalen och intresset för högre studier.....	5
Sökande och antagna till högskolan.....	7
Konkurrensen bland ungdomar för att antas till högskolan.....	7
Sökande och antagna utan tidigare högskolestudier.....	7
Skolverkets uppföljning av ungdomars verksamhet efter gymnasieskolan.....	8
Tidigare uppföljningar av Skolverket.....	10
2 Vad krävs av gymnasieeleverna inför högskolestudier?.....	10
Grundläggande och särskild behörighet.....	11
Tillträdessystemets två delar: behörighet och urval.....	11
Överensstämmer behörighetskraven med förkunskapskraven?.....	12
Kontinuitet mellan nivåerna i utbildningssystemet.....	13
3 Gymnasieelevernas högskoleförberedelse.....	14
Vad ligger i begreppet högskoleförberedelse?.....	14
Viktiga faktorer för studieframgång.....	15
Gymnasieskolans högskoleförberedelse.....	15
Gymnasiebetygen som mått på högskoleförberedelse.....	16
Variationer i genomsnittlig betygspoäng.....	16
Gymnasiearbetet - ett kvitto på högskoleförberedelse?.....	18

	Gymnasieprogrammets högskoleförberedande funktion.....	20
4	Högskolestudenternas förkunskaper och prestationer	21
	Högskolestudenters förkunskaper vid tiden före gymnasireformen	21
	Studenternas prestationer i högskolan	22
	Liten förändring av prestationsgraden	22
	Gymnasiebetygen har samband med prestationer och avhopp.....	24
5	Sammanfattande slutsatser och metoder att gå vidare med	25
	Vilken kunskap har vi – och vilken kunskap saknas?	25
	Statistik ger ny kunskap, men det krävs också nya studier.....	26

Inledning

Denna PM sammanställer publicerad statistik och övrig kunskap om övergången mellan gymnasieskola och högskola. Ämnet för sammanställningen är förkunskaperna inför utbildning på högskolenivå – hur dessa ser ut och hur de eventuellt har förändrats, specifikt sedan införandet av den nya gymnasieskolan sedan 2011.

Kunskapen om detta är ännu begränsad och mer anekdotiskt avhandlad än empiriskt.¹ I tillträdesutredningens betänkande 2017² framhåller man att det sedan länge har rått en ”uppfattning” om bristande förkunskaper hos högskolestudenter. Man skriver vidare:

”Det ska bli intressant att följa denna diskussion när det blir betydlig fler som har genomgått dagens gymnasieskola. Förändringarna i gymnasieskolan har delvis syftat till att göra eleverna bättre förberedda för högskolestudier.”

Frågeområde och syfte

Den övergripande frågan inför denna sammanställning är hur mycket vi kan säga om gymnasieskolans högskoleförberedelse utifrån tillgängligt material. Det tillgängliga materialet omfattar inte enbart gymnasieskolan efter reformen 2011, utan även gymnasieskolan enligt det äldre systemet (Lpf 94). De delar av gymnasieskolan som främst är i fokus för sammanställningen är de studieförberedande/högskoleförberedande programmen³, medan yrkesprogrammen inkluderas bara i vissa avsnitt för helhetsbildens skull. Vi gör sammanställningen med det primära syftet att i ett senare skede gå vidare med fördjupade undersökningar. En grund för sådana fördjupningar kommer att vara kunskapsluckor som denna genomgång identifierar.

Disposition

I det första kapitlet beskriver vi gymnasieungdomars övergång till högre utbildning i en genomgång om de senaste årens utveckling av sökande och antagna till högskolan.

I kapitel 2 redogör vi för vilka krav som ställs på gymnasieeleverna inför högre utbildning, i termer av behörighet och förkunskaper.

---

¹ Högskolestudenternas förkunskaper har exempelvis debatterats under senare år i tidningen *Universitetsläraren*. Se också SVD-debatt, 15 januari 2016.

² *Ett öppnare och enklare system för tillträde till högskoleutbildning på grundnivå* (SOU 2017:20).

³ I detta sammanhang finns det anledning att understryka att i den nya gymnasieskolan enligt Gy 2011 benämns dessa program *högskoleförberedande* istället för som tidigare *studieförberedande* – vilket tydliggör att huvudsyftet med programmen är att förbereda för högskolestudier.

Kapitel 3 diskuterar hur gymnasieeleverna lever upp till dessa krav, sammanfattade i det vida begreppet högskoleförberedelse. Vi går även igenom kunskapen om vilka förmågor och vilka faktorer som kopplas till studieframgång i högre utbildning.

I kapitel 4 flyttar vi vårt fokus till högskolan – om de unga högskolestudenternas prestationer.

Slutligen, i de sammanfattande slutsatserna, definierar vi några av de områden där kunskapen behöver utvecklas.

1 Gymnasieungdomars övergång till högskoleutbildning

Övergången från gymnasieskola till högskola⁴ påverkas av att kontexten/förutsättningar inom och utanför skolan ständigt förändras. Det gäller exempelvis minskade eller ökade årskullar, ändrad kapacitet i högskolan, och inflödet av elever från andra länder. Också läget på arbetsmarknaden har stor betydelse: finns det gott om jobb så minskar i regel också intresset att söka till högskolan.

I detta första kapitel beskriver vi gymnasieungdomars intresse för och övergång till högre utbildning. Kapitlet är en genomgång av förhållanden som påverkar utbildningsval, samt en beskrivning av utvecklingen av sökande och antagna till högskolan. Detta kan ses som en grund för diskussionen om kopplingen mellan gymnasieutbildning och högskoleutbildning.

Gymnasievalen och intresset för högre studier

Sedan många år har andelen sökande till gymnasieskolans högskoleförberedande program följt en ökande trend. Inför läsåret 2016/17 valde 64 procent av de sökande till gymnasieskolan ett högskoleförberedande program i första hand, enligt Skolverkets uppföljningsstatistik.

Av Skolverkets rapport *Det svåra valet*⁵ framgår att ungdomar ofta väljer bredare högskoleförberedande program inte nödvändigtvis med konkreta planer på vidare utbildning, utan snarare för att skjuta upp beslutet om framtida verksamhet och för att hålla dörrar öppna inför senare val. Gymnasieutredningen⁶ redogör i sitt slutbetänkande 2016 för några undersökningar som har studerat elevers attityder till sitt gymnasieval och till vidare studier i högskolan. Utredningen lyfter fram resultat som visar att elever främst väljer gymnasieprogram utifrån det egna intresset. I andra hand handlar det om att programmet ska ge många valmöjligheter efter examen och i tredje hand handlar det om att utbildningen ger de kunskaper man tror sig behöva i framtiden. Enligt dessa resultat kommer möjligheten att uppnå behörighet till en viss högskoleutbildning i fjärde hand i gymnasievalen.⁷

Vilket program i gymnasieskolan som ungdomar väljer har samband med olika bakgrundsfaktorer, skillnader som också påverkar vilka som sedan söker sig vidare i utbildningssystemet. Föräldrarnas utbildningsnivå är en faktor som har starkt

---

⁴ I den fortsatta texten används begreppet *högskolan* synonymt med *högskolor och universitet*.

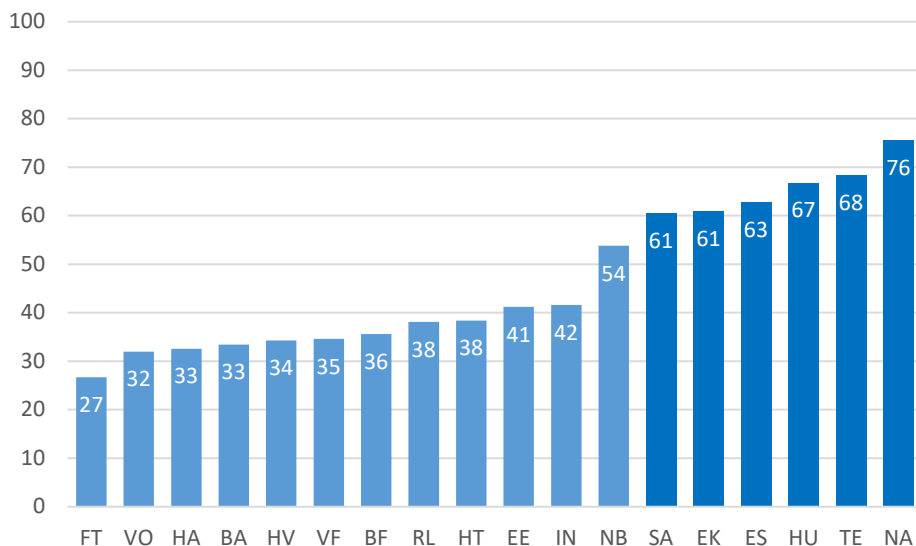
⁵ Rapport 394, Skolverket 2013. Rapporten är till stor del baserad på fokusgruppsintervjuer med ungdomar, och är inte nödvändigtvis representativ för samtliga ungdomar.

⁶ *En gymnasieutbildning för alla – åtgärder för att alla unga ska påbörja och fullfölja en gymnasieutbildning* (SOU 2016:77), kapitel 7: ”Ungdomars röster om utbildning och utbildningsval”.

⁷ Svenskt näringsliv: *Gymnasieskolan – elevers val och etablering*, 2015; Ungdomsbarometern och Worldskills Sweden, *Attityder till yrkesprogram*, 2015.

samband med fördelningen av elever mellan de olika gymnasieprogrammen. I diagram 1 visas andelen av eleverna som har högskoleutbildade föräldrar. De högskoleförberedande programmen är markerade med mörkare nyans.

Diagram 1. Andel (%) av eleverna på respektive program med högutbildade föräldrar, per gymnasieprogram, hösten 2016.

Skolverket, elevstatistik

Även kön spelar stor roll för gymnasievalen och de traditionellt könsstereotypa valen kvarstår. Skillnaden mellan hur flickor och pojkar väljer gymnasieprogram kan sammanfattas i att de stora yrkesprogrammen är starkt dominerade av manliga elever, medan de högskoleförberedande programmen har en viss majoritet av kvinnliga elever – teknikprogrammet undantaget där andelen kvinnor tvärtom är mycket låg.

Enligt SCB:s (Statistiska centralbyråns) rapport *Gymnasieungdomars studieintresse läsåret 2015/16*⁸ var det under det läsåret cirka 60 procent av eleverna i årskurs 3 i gymnasieskolan som hade planer på att börja läsa på högskolan inom de närmaste tre åren – 65 procent av kvinnorna och 55 procent av männen. På yrkesprogrammen var det 30 procent av eleverna i årskurs 3 som planerade att söka vidare till högskolan. Motsvarande andel på de högskoleförberedande programmen var ungefär 80 procent. Vidare visar SCB:s rapport vissa skillnader mellan programmen. Den största andelen elever som planerar att läsa vidare finns på naturvetenskapsprogrammet – 90 procent och inga skillnader mellan könen. På teknikprogrammet planerar 75 procent av männen och 90 procent av kvinnorna att läsa vidare. På de övriga högskoleförberedande programmen planerar omkring 75 procent av eleverna att läsa vidare, med vissa skillnader mellan könen.

⁸ Temarapport 2016:2 Utbildning, Statistiska Centralbyrån 2016.

Bland de elever som planerar att studera vidare anger kvinnorna att de i första hand vill studera samhällsvetenskap samt vård och omsorg. Männerna är mer inriktade mot studier i teknik, ekonomi och IT.

Sökande och antagna till högskolan

Konkurrensen bland ungdomar för att antas till högskolan

Universitets- och högskolerådet (UHR) analyserar löpande antagningen och trender i antagningsstatistiken. Myndigheten producerar också statistik utformad utifrån lärosätenas och de sökandes behov, såsom antal sökande och lägsta meritvärde för att bli antagen till en utbildning.⁹ UHR konstaterar i *Antagning till högre utbildning höstterminen 2016* att intresset för högskoleutbildning är fortsatt stort men att det varierar kraftigt mellan olika utbildningar. Konkurrenssituationen för förstahandssökande beskriver UHR som att totalt 74 procent av de förstahandssökande till högskoleutbildning på grundnivå sökte till en utbildning där det rådde konkurrens om platserna.

Även om intresset för högskolestudier är stort har antalet sökande till högskolan minskat något de senaste två åren. Det beror delvis på att antalet 19-åringar som söker till högskolan har minskat under den här perioden. Detta beror i sin tur delvis på att antalet 19-åringar är färre än tidigare, men också på att en mindre andel av dem söker till högskolan. Åldersgruppen 19–22 år utgör alltså den största av de sökande till högskoleutbildning på grundnivå.

Högst andel behöriga förstahandssökande höstterminen 2016 hade utbildningarna till psykolog (9,4 behöriga förstahandssökande per antagen), läkare (6,6), veterinär (6,3), fysioterapeut (5,8) och jurist (5,4). Det var i stort sett samma utbildningar som hade högst söktryck hösten 2015.

Lägst andel behöriga förstahandssökande hade utbildningar inriktade mot naturvetenskap – kemi, biologi, fysik, samt även matematik, vissa lärarutbildningar, vissa utbildningar inom teknik och tillverkning respektive material och tillverkning. Till dessa utbildningar med lägst söktryck kan i princip alla behöriga sökande antas.

Sökande och antagna utan tidigare högskolestudier

Vid sidan av de delar av antagningsstatistiken som presenteras av UHR behandlas all statistik om högskolan av Universitetskanslersämbetet (UKÄ)¹⁰. Tillsammans

---

⁹ Det finns sju samordnade antagningsomgångar per år. UHR:s statistik omfattar sökande vid tre tillfällen under en antagningsomgång: vid sista ansökningsdag, efter första urvalet och efter andra urvalet. Antalet sökande förändras under antagningsprocessen eftersom utbildningar kan fortsätta att ta emot ansökningar även efter sista ansökningsdag.

¹⁰ Statistiken från UHR och UKÄ är delvis överlappande men har olikheter i indelningarna. Anledningarna till olikheterna är att de olika statistiska sammanställningarna har olika användningsområden. Det är UKÄ som har ansvaret för den officiella högskolestatistiken.

med SCB publicerar UKÄ årligen statistik om sökande och antagna till högskoleutbildning. Denna statistik¹¹ visar att det inför hösten 2016 sökte ca 130 000 personer utan tidigare högskolestudier till utbildningar vid universitet och högskolor (inklusive obehöriga sökande). Bland de sökande utan tidigare högskolestudier var 59 procent kvinnor och 41 procent män.

Sedan 2011 har det skett en minskning av andelen antagna av de förstahandssökande utan tidigare högskolestudier. Under perioden 2000–2011 låg denna andel antagna konstant över 50 procent. Hösten 2016 antogs 42 procent av de sökande utan tidigare högskolestudier. Anledningen till denna minskning har inte utretts närmare. Mest sannolikt beror den på en ökad koncentration av ansökningar till de mest sökta utbildningarna – i kombination med en ökad konkurrens från sökande med tidigare högskolestudier.

UKÄ/SCB framhåller att uppgifterna om sökande och antagna inte överensstämmer med hur många som faktiskt påbörjar en utbildning. Av de sökande utan tidigare högskolestudier höstterminen 2015 – 131 400 personer – var det som nämnts ovan 43 procent som antogs, dvs som erbjöds en plats på en utbildning. Av de antagna var det slutligen enbart 77 procent – ca 44 000 personer – som faktiskt påbörjade en högskoleutbildning under den höstterminen.

Antagning till högskolan görs också till vårterminerna, även om dessa antagningar är väsentligt mindre volymmässigt. UHR har analyserat dessa antagningsomgångar och trender i antagningsstatistiken i en jämförelse mellan antagna studenter för vårterminerna 2014, 2016 och 2017¹². Det framgår bland annat att elever med examen från GY 2011 har generellt något lägre meritpoäng än de som gick i gymnasieskolan enligt det förra systemet. Med reformeringen av betygssystemet avsågs bland annat just en ökad spridning genom att flera betygssteg infördes. För att eleverna från gymnasieskolan enligt Gy 2011 inte skulle missgynnas för mycket infördes en egen urvalsgrupp där dessa elever bara konkurrerar med andra som gått i Gy 2011. Denna urvalsgrupp (BIex) har varit tillfällig och togs bort till antagningen hösten 2017. Dessutom har meritvärderingen av sökande med utländska betyg förändras, på så vis att det blivit en ökad likvärdighet i meritvärderingen oavsett varifrån den sökande har sina meriter. UHR kommer återkommande att följa utvecklingen för olika sökandegrupper från och med hösten 2017.

Skolverkets uppföljning av ungdomars verksamhet efter gymnasieskolan

Skolverket har följt upp vad ungdomar gör efter gymnasieskolan, både i den officiella uppföljningsstatistiken och i enskilda studier. I uppföljningsstatistiken följer vi övergången till högskolan för de ungdomar som avslutat gymnasieskolan. Statistiken visar bland annat att det under den senaste femårsperioden skett en kontinuerlig – om än svag – minskning i andelen ungdomar som övergår till högskola.

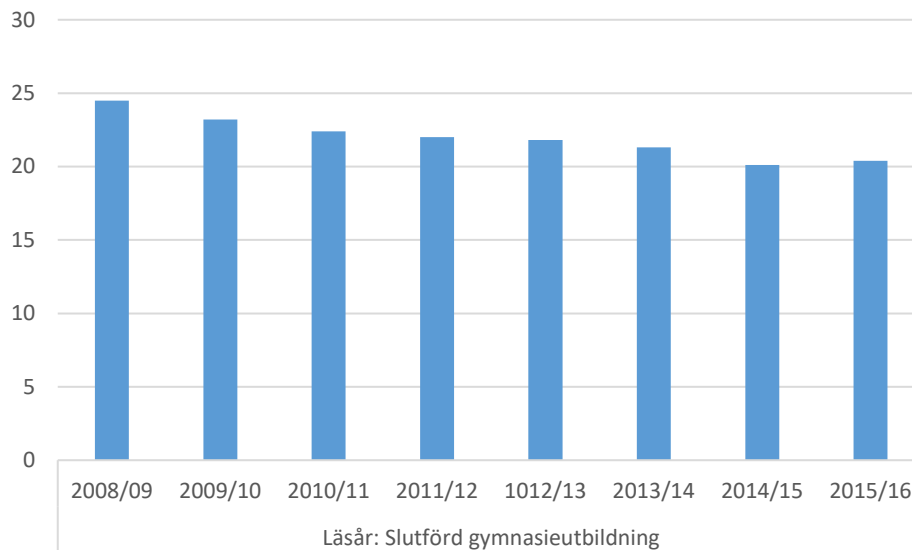
¹¹ *Sökande och antagna till högskoleutbildning på grundnivå och avancerad nivå höstterminen 2016*, Statistiska meddelanden UF 46 SM 1601, UKÄ/SCB 2016

¹² *Analys av antagningsomgångarna och trender i antagningsstatistiken, Antagning till högre utbildning vårterminen 2017, Rapport 2017:2 (UHR).*

Denna minskning gäller såväl direktövergången (året efter avslutad gymnasieutbildning) som övergången 2-3 år efter avslutad gymnasieutbildning¹³. Diagrammet visar minskningen i andelen elever som övergår till högskola året efter avslutad gymnasieutbildning.

Diagram 2. Andel (%) ungdomar som övergått till högskola läsåret efter slutförd gymnasieutbildning, läsåren 2008/09 – 2015/16

Vi kan alltså konstatera att under samma tid som en ökande andel av gymnasieungdomar återfinns på gymnasieskolans högskoleförberedande program har en minskande andel påbörjat högskoleutbildning i nära anslutning till avslutad gymnasieutbildning.

Skolverkets årliga registerstatistik om vad ungdomar gör ett, tre eller fem år efter gymnasieskolan har fram till 2016 omfattat ungdomar som genomgått gymnasieskolan enligt Lpf 94, systemet före Gy 2011-reformen. Från och med hösten 2017 omfattar statistiken även elever som gått nuvarande gymnasieprogram.

Promemorian *Vad ungdomar gör ett år efter gymnasieskolan Gy 2011*¹⁴ är den senast publicerade sammanfattningen av dessa registeruppgifter. Den beskriver vad ungdomar som gick ut gymnasieskolan läsåret 2013/14 gjorde under kalenderåret 2015. Promemorian visar att det har stor betydelse för elevernas övergång till högskolestudier om de har fullföljt gymnasieskolan med examen. Totalt var det 39 procent av ungdomarna från högskoleförberedande program som studerade på

¹³ Andelen som påbörjat högskoleutbildning *upp till tre år* efter slutförd gymnasieutbildning har länge varit över 40 procent, men även denna andel har minskat under de senaste åren.

¹⁴ Skolverket 2017. Dnr: 2017:0809

högskola året efter gymnasieskolan. Bland dem som gick yrkesprogram var motsvarande andel 17 procent.

Promemorian beskriver också en stor variation mellan de olika programmen. Naturvetenskapsprogrammet följt av teknikprogrammet hade högst andel ungdomar som ett år efter gymnasieskolan var högskolestuderande, 64 respektive 53 procent. De två högskoleförberedande program med lägst andel var estetiska programmet (22 procent) och det volymmässigt största samhällsvetenskapsprogrammet (34 procent).

Tidigare uppföljningar av Skolverket

Utöver den registerstatistik som vi refererat till i avsnittet ovan har Skolverket genomfört särskilda studier om ungdomars verksamhet efter genomgången gymnasieutbildning.¹⁵ Dessa är genomförda under perioden före gymnasiereformen Gy 2011 varför vi här endast nämner dem i korthet.

Rapporten *Efter skolan* följer via register och enkäter vart ungdomar tog vägen när de lämnade gymnasieskolan och gymnasiesärskolan. Underlaget utgjordes av ungdomar som lämnade gymnasieskolan läsåren 1996/97, 1997/98 samt 1998/99.

Rapporten *Väl förberedd?* fokuserar på mottagandet av gymnasieutbildade på arbetsmarknaden och i högskolan. Vi återkommer med resultat från denna rapport i kapitel 3 som handlar om högskoleförberedelse.

2 Vad krävs av gymnasieeleverna inför högskolestudier?

I detta kapitel gör vi en genomgång av behörighetskraven för antagning till högre utbildning, vad som förväntas av de nya studenterna i termer av förkunskaper, och vad vi vet om hur de olika gymnasieprogrammen lever upp till detta. Vi går även igenom den befintliga kunskapen om vilka förmågor och vilka faktorer som kopplas samman med studieframgång i högre utbildning.

Inledningsvis kan vi konstatera att förändringar och reformer inom gymnasieskolan påverkar tillträde och övergång till högskolans utbildningar. Genom åren har till exempel bestämmelserna om grundläggande behörighet förändrats som en följd av förändringar i gymnasieskolan. Även nya betygssystem eller justering av betygsskalor har inneburit konsekvenser för tillträdet till högre utbildning.

---

¹⁵ Skolverket (2002): *Efter skolan*. Skolverket (2005): *Väl förberedd?*

På motsvarande sätt påverkar högskolans tillträdesregler beteenden i gymnasieskolan och bland gymnasieelever, till exempel när det gäller vilka kurser som ges och vilka kurser som eleverna väljer.¹⁶

Grundläggande och särskild behörighet

Behörighetskraven för att få tillträde till högre utbildning är i högskoleförordningen formulerade som villkor för *grundläggande* respektive *särskild* behörighet.¹⁷

Grundläggande behörighet innebär i princip godkänd gymnasieexamen från högskoleförberedande program eller yrkesexamen från kompletterat yrkesprogram. För en gymnasieexamen ska eleven ha läst 2 500 gymnasiepoäng, varav minst 2 250 ska vara godkända. Dessutom ska eleven ha ett godkänt gymnasiearbete.

Högskoleförberedande examen ger grundläggande högskolebehörighet. För högskoleförberedande examen krävs att de godkända poängen innefattar kurserna svenska (eller svenska som andraspråk) 1, 2 och 3, engelska 5 och 6, samt matematik 1.¹⁸

En yrkesexamen samt godkänt i kurserna svenska (eller svenska som andraspråk) 2 och 3 samt engelska 6 ger också grundläggande högskolebehörighet.¹⁹ Elever på yrkesprogram har möjlighet att läsa in dessa kurser för behörighet.

Förutom att vara grundläggande behörig måste dock den sökande även uppfylla eventuella särskilda behörighetskrav. Samtliga av högskolans yrkesexamensprogram på grundnivå har krav på särskild behörighet och även många generella program. *Särskild behörighet* innebär – utöver uppnådd grundläggande behörighet – godkänt betyg i ytterligare kurs/kurser som krävs för att studenterna bedöms kunna tillgodogöra sig högskoleutbildningen i fråga. Den särskilda behörigheten anges i så kallade områdesbehörigheter, som är gemensamma för olika utbildningar inom samma utbildningsområden. Exempelvis är kurserna Fysik 2 och Matematik 4 vanliga i behörighetskraven för utbildningsområdena fysik/matematik/teknik.

Tillträdessystemets två delar: behörighet och urval

Behörighet, grundläggande för all högskoleutbildning och särskild för den specifika utbildningen, anger de krav på förkunskaper som ställs. Behörigheten anger de krav som en sökande ska uppfylla för att kunna tillgodogöra sig en utbildning. Uppfyller man de kraven ska man kunna antas.

---

¹⁶ Tillträdesutredningen (SOU 2017:77) påpekar att eleverna hittar strategier för att maximera sina chanser att komma in på högskoleutbildningar (inte minst de elever som kommer från så kallade studievana hem).

¹⁷ Högskoleförordningen – SFS 1993:100, 7 kap. 2§.

¹⁸ 16 kap. 26 och 28 §§ skollagen samt 8 kap. 7 § gymnasieförordningen.

¹⁹ 16 kap. 26-27 §§ skollagen samt 8 kap. 5-6 § gymnasieförordningen.

Om inte alla behöriga sökande kan antas ska ett *urval* göras. De urvalsinstrument som används – sammanräknad betygspoäng, högskoleprovsresultat²⁰, och/eller eventuella urvalsprov – ska rangordna de sökande som bedöms ha förutsättningar att kunna tillgodogöra sig utbildningen. En sökande med ett högre resultat ska antas före en sökande med ett lägre resultat, eftersom den med högre resultat bedöms ha bättre förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen.

Den sammanräknade betygspoängen är viktig för betygssurvalet till utbildningar med konkurrens om platserna.

Överensstämmer behörighetskraven med förkunskapskraven?

De nya bestämmelserna om grundläggande behörighet som infördes 2010 innebar att kraven för grundläggande behörighet skärptes jämfört med tidigare, då det inte hade ställts krav på godkänt betyg i kärnämnen. I samband med införandet av den gymnasieskolan enligt Gy 2011 skärptes kraven ytterligare (enligt ovan). Utöver krav på godkänt i 90 procent av den totala poängen på 2 500, inklusive matematik, engelska och svenska, ställs nu även krav på ytterligare kurser i engelska och i svenska, samt godkänt gymnasiearbete.

Det är dock tillräckligt med gymnasiebetyget E (godkänt) i behörighetskurserna för att få godkänd gymnasieexamen, och därmed också för att antas till högskoleutbildningar där det inte råder konkurrens och inget urval behöver göras – det vill säga där det är färre sökande än platser. Konkurrens för antagningen råder på en minoritet av högskolans utbildningar på grundnivå, men som vi beskrivit i det föregående kapitlet söker majoriteten av de sökande till utbildningar med konkurrens.

Tillträdesutredningen 2017 poängterar att om bedömningen är att studenternas förkunskaper inte är tillräckliga kan man inte förlita sig på att urvalet reglerar det, utan det är i så fall behörighetskraven som behöver skärpas. Det ska alltså inte vara den eventuella konkurrensen om platserna som avgör om de studenter som påbörjar högskoleutbildning har tillräckliga kunskaper.

Utgångspunkten är alltså att de sökande till högskolan som har uppnått en godkänd högskoleförberedande examen i gymnasieskolan, eller en godkänd yrkesexamen med de nödvändiga kompletteringarna, anses ha de nödvändiga kompetenser som krävs för att de ska kunna tillgodogöra sig en högskoleutbildning på grundnivå.²¹ Detta förutsätter emellertid för det första att gymnasieutbildningen har rätt innehåll och verkligen lär ut de kompetenser som krävs för högskoleutbildning, och för det andra att betygssättningen är rättssäker och likvärdig.

Den grundläggande behörigheten utgör den breda kopplingen mellan gymnasieskolan och högskolan och ska utgöra en minsta gemensam nämnare. Som det ser

---

²⁰ Enligt det nuvarande regelverket ska minst en tredjedel av platserna till konkurrensutsatta utbildningar tillsättas med högskoleprovsresultat som urvalsgrund.

²¹ Även de som har en svensk eller utländsk utbildning som motsvarar nämnda utbildningskrav ska anses uppfylla kraven på nödvändiga kompetenser.

ut idag beskriver inte högskoleförordningen *vad* den grundläggande behörigheten består av utan enbart *hur* den kan uppnås. I det här sammanhanget ska också påpekas att gymnasiebetyget E – godkänd nivå – gäller *översiktliga* kunskaper och *enkla* förmågor. Så som regelverket ser ut idag är det alltså inte relevant att ställa högre förkunskapskrav än så på högskolans utbildningar på grundläggande nivå.

Kontinuitet mellan nivåerna i utbildningssystemet

Gustafsson, Cliffordson och Erickson lyfter i sin rapport *Likvärdig kunskapsbedömning i och av den svenska skolan – problem och möjligheter* (SNS förlag 2014) att den internationella forskningen under senare år har betonat betydelsen av kontinuitet mellan nivåerna i utbildningssystemet. För antagningssystemet till högskolan gäller detta hur behörighetskraven till högre utbildning preciseras och kommuniceras och hur väl de stämmer överens med innehåll och nivå i de behörighetsgivande kurserna från gymnasieskolan. Det vill säga, de krav som ställs och förväntningar som finns från högskolans sida måste ha en förankring i gymnasieskolan och var den avslutar.

Det är i anslutning till den lägsta godtagbara gränsen för övergången från en skolform till en annan som detta ställs på sin spets. Om förkunskaperna från grundskolan är otillräckliga kan det innebära att eleverna nätt och jämnt klarar kraven i gymnasieskolan, och därmed med lägsta möjliga marginal är kvalificerade för högskolan om de söker sig dit. I den meningen har elevernas förkunskaper in i en skolform betydelse för nästa skolform. Här kan uppmärksammas resultat från Skolverket som antyder att en stor andel av eleverna har otillräckliga förkunskaper från grundskolan. I enkätstudien *Lärarnas uppfattningar om gymnasieskolan*²² framkommer att fyra av tio lärare anser att gymnasieelevernas förkunskaper från grundskolan har försämrats jämfört med tiden före Gy 2011. Endast cirka en av tio anser att förkunskaperna har förbättrats. Även i enkätstudien *Attityder till skolan 2015*²³ framkommer liknande resultat, där endast två av tio gymnasielärare anser att eleverna har goda förkunskaper (ganska goda eller mycket goda).

Gymnasieutredningen uppmärksammar i sitt slutbetänkande 2016 att måluppfyllelsen är låg för de elever som med lägsta möjliga antal godkända grundskolebetyg har antagits till gymnasieskolans nationella program. Utredningen menar vidare att detta tyder på att förkunskapskraven inte säkerställer att eleverna har reella förutsättningar att fullfölja utbildningen.²⁴

På samma sätt är det rimligt att anta att av de elever från gymnasieskolan som antagits till högskolan med minsta uppnådda behörighetskrav (betyget E i behörighetsämnen) kan det vara många som har otillräckliga förutsättningar att klara av

---

²² Enkätstudien presenteras i *Lärarnas uppfattningar om gymnasieskolan efter 2011 års gymnasiereform*, rapport 453, Skolverket 2017.

²³ Rapport 438, Skolverket 2016.

²⁴ Samlade bedömningar, sid 657, i *En gymnasieutbildning för alla – åtgärder för att alla unga ska påbörja och fullfölja en gymnasieutbildning* (SOU 2016:77).

högskolestudierna. De studenter som i den meningen har lägst förkunskaper finns i så fall främst på utbildningar med liten eller ingen konkurrens om platserna.

3 Gymnasieelevernas högskoleförberedelse

I det föregående kapitlet gjorde vi en genomgång om antagningskrav och förväntningar om förkunskaper inför högskoleutbildning. Efter denna genomgång kvarstår många frågor. Finns det förväntningar på högskolans studenter utöver det som gymnasieskolans utbildningar lär ut? Vad innebär ”tillräckliga” förkunskaper? Finns det olikheter i kunskapssynen på gymnasieskolan respektive i högskolan? Vilka förkunskaper är det egentligen som ska skapas på gymnasieskolan, och bör dessa variera mellan olika gymnasieutbildningar?

I detta kapitel diskuterar vi några av dessa aspekter, som kan sammanfattas i det vida begreppet högskoleförberedelse.

Vad ligger i begreppet högskoleförberedelse?

I samband med utformningen av de högskoleförberedande programmen inom Gy 2011 diskuterade Skolverket med företrädare för högskolan om vad de ansåg ligger i begreppet högskoleförberedelse. Från högskolesidan lyftes då fram ett antal viktiga kunskaper. De huvudsakliga var: hantera stora textmängder, argumentation, kritiskt tänkande, läsa längre texter på engelska, genreskrivande, källkritik, vetenskapligt förhållningssätt, belysa frågor ur flera perspektiv, modelltänkande, problemlösningsförmåga, förförståelse av den akademiska miljön, studieteknik, kreativitet och entreprenörskap, tvärvetenskap, ansvar och digital kompetens.

I denna långa bruttolista av viktiga kunskaper finns det vissa som återkommit vid olika tillfällen då högskolor, samt Sveriges universitets- och högskoleförbund (SUHF) har lyft fram vilka kompetenser som är nödvändiga. Utifrån det kan de nödvändigaste förkunskaperna summeras till följande, i tillträdesutredningen 2017²⁵ definierade som nödvändiga *kompetenser* för tillträde till högre utbildning:

- Kunna hantera det svenska språket (hantera stora textmängder, läsa och skriva).
- Kunna hantera det engelska språket (läsa och skriva).
- Problemlösningsförmåga.
- Vetenskapligt förhållningssätt, där kritiskt tänkande och källkritik ingår.
- Kunna belysa frågor ur flera perspektiv.
- Kunna dra slutsatser och argumentera för dessa.

---

²⁵ Ett öppnare och enklare system för tillträde till högskoleutbildning på grundnivå (SOU 2017:20).

Det är uppenbart att summeringen saknar närmare definitioner och preciseringar av vilken grad/nivå av exempelvis ”vetenskapligt förhållningssätt” som utgör nödvändig eller tillräcklig förkunskap för högskoleutbildning. Sådana nivåer måste med nödvändighet kunna variera mellan olika högskoleutbildningar. Det är därför svårt att i generell mening precisera vilka nivåer av förkunskaper för högre utbildning som är nödvändiga.

Här kan nämnas att Tillträdesutredningen 2017 menar att det inte finns en tillräckligt stor kunskap på högskolor och universitet om gymnasieskolans innehåll och krav, och att det därför kan vara svårt att ha rimliga förväntningar om studenternas förkunskaper. Man menar vidare att dialogen mellan högskolan och gymnasieskolan behöver förbättras i det här avseendet.

Viktiga faktorer för studieframgång

I rapporten *Väl förberedd*²⁶ presenterade Skolverket resultat från en enkätstudie riktad till lärare på universitet och högskolor, där lärarna bedömde hur viktiga olika förhållningssätt, förkunskaper och färdigheter var för att en ung student skulle lyckas med studierna i deras ämnen. Rapporten har visserligen några år på nacken, men det här är bedömningar som sannolikt står sig relativt väl över tid. Bland det viktigaste rangordnades *motivation och intresse, självständighet, samarbetsförmåga och noggrannhet*, det vill säga förmågor som inte kan direkt kopplas till gymnasieutbildningens ämnen. Som viktiga rankades också förmågor som sannolikt men inte nödvändigtvis utvecklas eller förstärks i gymnasieutbildningen, som *förmåga att analysera och problematisera, planera sina studier, vara väl förberedd, tala och framträda* och ha *förmåga att lära*. Även förmågor som mer direkt kan kopplas till gymnasieutbildningens innehåll rankades högt: *läsförståelse, kunna uttrycka sig skriftligt, att behärska engelska, samt ämneskunskaper*.

I rapportens sammanfattande slutsatser framhöll Skolverket att färdigheter som hade med engagemang och studieförmåga att göra rankades högt av högskolelärarna. Även förkunskaper i svenska språket betraktades som viktigt för att klara högskolestudier. Lärarna bedömde att studenterna hade bristande färdigheter avseende förmågan att kunna analysera och problematisera.

Även Skolverkets rapport *Betydelsen av icke-kognitiva förmågor*²⁷ pekar på betydelsen av individuella faktorer för framgång i studier. Rapporten konstaterar att läroplanerna tydligt visar att det ingår i förskolans och skolans uppdrag att främja och utveckla dessa förmågor och kompetenser.

Gymnasieskolans högskoleförberedelse

Utifrån genomgången ovan kan man sluta sig till att vad vi brukar tala om som ”personliga förutsättningar”, eller ”generiska kompetenser” tycks vara viktigt för

---

²⁶ Rapport 268, Skolverket 2005

²⁷ *Betydelsen av icke-kognitiva förmågor. Forskning m.m. om individuella faktorer bakom framgång*. Skolverket 2013.

framgång i högre studier. Detta är förmågor som det knappast är rimligt att förvänta att enbart gymnasieskolan ska lära ut, inte ens specifikt de högskoleförberedande programmen. För denna funktion är även förskola och skola betydelsefulla. Hela skolväsendet har dessutom ett uttryckligt uppdrag att – utöver att ge utbildning och erbjuda utveckling – sträva mot att uppväga skillnader i barnens och elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen²⁸.

Inför den fortsatta genomgången är det alltså viktigt att fastställa att även om gymnasieutbildningen innebär en viktig länk på vägen mot högre utbildning, så är det också mycket annat som påverkar ”högskoleförberedelsen” och vilka förkunskaper de ungdomar har som påbörjar en högre utbildning. Dessutom, som vi antytt ovan, kan det råda olika uppfattningar om gymnasieskolans högskoleförberedande funktion från gymnasieskolan å den ena sidan och från högskolan å den andra.

Medvetna om förenklingen i att resonera i termer enbart av *gymnasieskolans* högskoleförberedelse, går vi vidare med detta huvudsakliga intresseområde för sammanställningen.

Gymnasiebetygen som mått på högskoleförberedelse

Flera studier²⁹ har visat att gymnasiebetygen ger bäst prognosförmåga – dvs. för att förutsäga studieframgång i högskolan – jämfört med exempelvis högskoleprovsresultat. Nyligen har också Universitetskanslersämbetet (UKÄ) publicerat en analys som tydligt visar att högskolestudenter med höga gymnasiebetyg presterar bättre samt hoppar av från utbildningarna i lägre grad.³⁰

Det är alltså rimligt att dra slutsatsen att ju högre gymnasiebetyg eleverna uppnår desto bättre är deras förkunskaper och deras högskoleförberedelse. Detta sagt med förbehåll för att det kan förekomma undantag, bland annat om betygssättningen inte på ett rättvisande sätt beskriver kunskapsnivåerna.

Cliffordsson och Berntsson 2007 har visat att gymnasiebetyg i olika ämnen har olika betydelse för olika högskoleutbildningar. Betygen i matematik och fysik har störst betydelse för prestationer på ingenjörsutbildningar, och betygen i svenska och samhällskunskap har störst betydelse för prestationer på juristutbildningar.

Variationer i genomsnittlig betygspoäng

Eftersom betygspoängen från gymnasieskolan samvarierar med prestationer på högskolan gör vi i det följande en kort sammanställning av den genomsnittliga betygspoängen. Statistiken som presenteras är tidigare publicerad i Skolverkets PM

---

²⁸ 1 kap. 4§ skollagen.

²⁹ Cliffordsson & Berntsson (2007): *Samband mellan betyg i gymnasieskolan och prestationer i högskolan*, Rapport 2007:21 R, Högskoleverket; Cecilia Thorsen (2014): *Dimensionality and predictive validity of school grades*. Gothenburg Studies in educational sciences 356, Göteborgs universitet

³⁰ *Lärarstudenternas gymnasiebetyg, avbopp och studieprestation*, Universitetskanslersämbetet 2017-01-23/1. Analysen gäller i första hand studenter på lärarutbildningar men den innehåller även jämförelser med andra utbildningar. Till denna analys återkommer vi i kapitel 4.

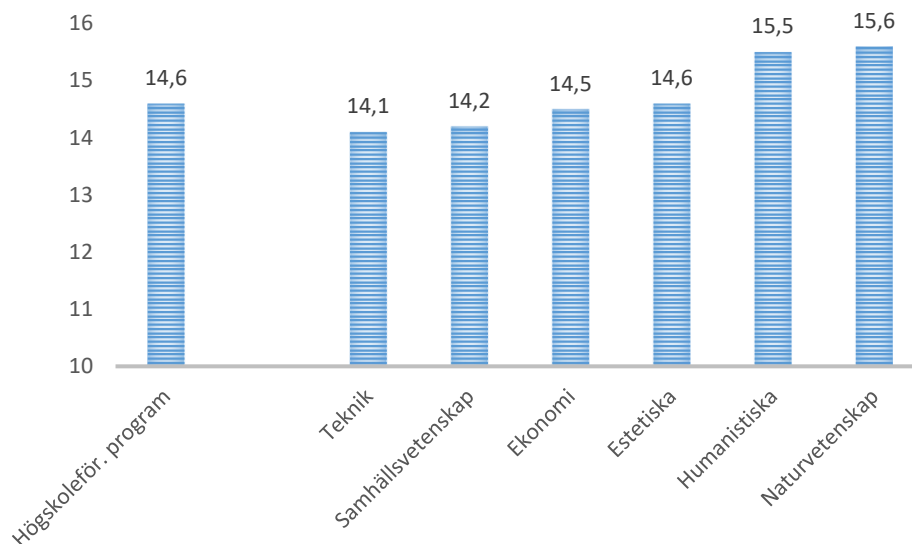

*Betyg och studieresultat i gymnasieskolan 2016*³¹, och finns även tillgänglig på Skolverket.se/siris.

Våren 2016 slutförde cirka 80 200 elever ett nationellt program med examen eller studiebevis om minst 2 500 poäng. Den genomsnittliga betygspoängen för samtliga dessa elever var 14,1 av 20,0 möjliga. Året före, våren 2015, var den genomsnittliga betygspoängen 14,0, och samma genomsnitt fick den första kullen elever som våren 2014 slutförde den reformerade gymnasieskolan. För de tre första elevkullarna i Gy 2011 har alltså den genomsnittliga betygspoängen varit stabil och ökat marginellt med 0,1 poäng mellan åren 2014–2016.

Den genomsnittliga betygspoängen för elever som våren 2016 slutförde *högskoleförberedande* program var 14,6. Våren 2015 var denna siffra 14,5. Diagram 3 visar poängen per program för de 53 150 elever som våren 2016 slutförde ett högskoleförberedande program.

Diagram 3. Genomsnittlig betygspoäng på högskoleförberedande program, redovisat för respektive program våren 2016 (elever med examen eller studiebevis om minst 2 500 poäng)

Eleverna från naturvetenskapsprogrammet har högst genomsnittlig betygspoäng (15,6). Även elever från humanistiska programmet har ett genomsnitt över 15. Lägst genomsnittlig betygspoäng har eleverna från teknikprogrammet. På detta program har det skett en viss ökning från 13,9 poäng 2015 till 14,1 poäng 2016. I övrigt är förändringarna i den genomsnittliga betygspoängen mycket marginella mellan åren 2014 och 2016.

Inte heller för eleverna från yrkesprogram har det skett någon förändring i den genomsnittliga betygspoängen i en jämförelse mellan avgångskullarna 2014, 2015 och 2016. Genomsnittet ligger på 13 poäng för dessa program.

³¹ Dnr 2016:01505.

Elever på gymnasieskolor med enskild huvudman har högre genomsnittlig betygspoäng än elever från skolor med offentlig huvudman. Läsåret 2015/16 var genomsnittet 15,3 respektive 14,6.

Kvinnor har generellt högre studieresultat än män. Den genomsnittliga betygspoängen (samtliga program) våren 2016 för kvinnorna var 14,7 och för männen 13,6. Denna skillnad (1,2 poäng) innebär en viss minskning efter att ha varit stabil över tid. Skillnaderna mellan kvinnors och mäns genomsnittliga betygspoäng var som minst för 20 år sedan (0,9 poängs skillnad läsåret 1996/97), för att tio år senare öka till 1,4 poängs skillnad som varade fram till 2013/14.

Det finns också ett samband mellan genomsnittlig betygspoäng och föräldrarnas utbildningsnivå. Högst genomsnitt har elever med föräldrar med eftergymnasial utbildning – 14,7 våren 2016. Motsvarande siffra för elever med föräldrar med gymnasial utbildning var 13,4 och för elever med föräldrar med förgymnasial utbildning 12,5.

Elever med svensk bakgrund har högre genomsnittlig betygspoäng (14,3) än elever med utländsk bakgrund (13,2). Tittar man på både kön och bakgrund så har kvinnor med svensk bakgrund högst genomsnittlig betygspoäng (14,9) följt av kvinnor med utländsk bakgrund och män med svensk bakgrund (båda 13,7). Lägst poäng har män med utländsk bakgrund – denna grupp har dock ökat sin betygspoäng med 0,2 poäng – från 12,5 till 12,7 poäng – mellan år 2015 och 2016.

Gymnasiearbetet - ett kvitto på högskoleförberedelse?

På de högskoleförberedande programmen är elevernas avslutande *gymnasiearbete*³² av särskild relevans i det här sammanhanget. Detta ska visa att eleven är förberedd för högskolestudier inom i första hand det område som programmet utbildar för.

Ett godkänt gymnasiearbete är obligatoriskt för att få ett examensbevis från gymnasieskolan. På de högskoleförberedande programmen ska detta arbete utföras på så sätt att eleven formulerar en frågeställning, planerar, genomför och utvärderar ett större arbete som utgår från centrala kunskapsområden inom programmet.³³ Gymnasiearbetet ska redovisas på ett sätt som efterliknar de redovisningsformer som förekommer inom relevanta högskoleutbildningar. Gymnasiearbetet på de högskoleförberedande programmen kan betraktas som ett kvitto på att eleven är förberedd för högskolestudier.

---

³² På alla program ska eleven genomföra ett gymnasiearbete om 100 poäng som ska visa vad eleven kan utifrån det hen lärt sig tidigare i utbildningen. Det finns ingen reglering om huruvida gymnasiearbetet ska genomföras i grupp eller enskilt. Varje elev ska dock bedömas och betygsättas individuellt.

³³ På det estetiska programmet finns inget krav på att gymnasiearbetet ska redovisas skriftligt.

I en kvalitetsgranskning från Skolinspektionen 2015³⁴ granskas gymnasiearbeten genomförda på naturvetenskapsprogrammet och ekonomiprogrammet. I granskningen har Skolinspektionen låtit ett antal gymnasiearbeten bedömas av högskolelärare för att avgöra ur väl eleverna visar sig vara förberedda för högskolan.

Skolinspektionen drar utifrån granskningen slutsatsen att elevernas förutsättningar att genomföra gymnasiearbetet varierar. En del skolor förbereder eleverna i god tid och schemalägger gymnasiearbetet. Andra skolor låter eleverna ta mer ansvar och har inte lika tydliga ramar för arbetet. Inspektionen konstaterar också att det är en stor spridning bland de godkända gymnasiearbetena. En (del)förklaring till det är att eleverna satsar mer på att få höga betyg i andra kurser sista året och ”bara” vill nå godkänt på gymnasiearbetet. (Här ska påpekas att gymnasiearbetet betygsätts som antingen godkänt (E) eller icke godkänt (F), och det saknas alltså incitament för eleverna att anstränga sig utöver att uppnå godkänd nivå.)

Skolinspektionens bedömning är att trots variationen i kvalitet håller flertalet gymnasiearbeten en sådan nivå att det är tydligt att eleven har en god högskoleförberedelse. Även om enbart 10 procent av rapporterna på ekonomiprogrammet och 14 procent på naturvetenskapsprogrammet anses tydligt motsvara högskolans förväntningar, är det ovanligt att rapporterna inte alls påvisar högskoleförberedelse.

Generellt uppfyller eleverna vissa av kriterierna för gymnasiearbetet i högre utsträckning och andra i lägre utsträckning. De tio vanligaste bristerna är, enligt Skolinspektionens granskning:

- att gymnasiearbetets frågeställning inte placeras in i ett relevant sammanhang,
- att frågeställningen inte knyter an till vedertagen teori,
- att frågeställningen inte är tillräckligt avgränsad,
- att centrala begrepp definieras bristfälligt eller inte alls,
- att en redogörelse för vald metod saknas,
- att det insamlade underlaget för att besvara frågeställningen är för begränsat,
- att analysen och slutsatserna helt eller delvis saknar stöd i det material som presenteras,
- att de källor som används inte värderas,
- att genomförandet av gymnasiearbetet och resultaten inte värderas,
- att texten saknar struktur och källhänvisningar, samt att språket uppvisar påtagliga och genomgående svagheter.

Samtidigt uttrycker Skolinspektionen att många elever är osäkra på vad som krävs för att nå målen för gymnasiearbetet. Ytterligare en frågeställning som undersöks i Skolinspektionens granskning är om eleverna får förutsättningar att planera och genomföra sitt gymnasiearbete. Även detta varierar, enligt Skolinspektionens samlade bedömning. Förutsättningarna har varit bra på de skolor där personalen i god tid förberett sig på att leda eleverna mot väl genomförda gymnasiearbeten. På

---

³⁴ *Alla redo för högskolan? – en granskning av gymnasiearbetets rapporter och genomförande 2014*, Skolinspektionen 2015:7

dessa skolor är gymnasiearbetet schemalagt med fastställda avstämningstillfällen. Den ansvariga läraren följer hur elevernas arbete utvecklas och vägleder vid behov. På några skolor har dock inte dessa förutsättningar funnits, vilket försämrat elevernas möjligheter att nå målen för gymnasiearbetet.

Bedömning och betygssättning av gymnasiearbetet är ett utvecklingsområde för merparten av de skolor som ingått i Skolinspektionens granskning. I flera skolor har lärarna varken individuellt eller tillsammans med kollegor förberett bedömningen och betygssättningen, vilket bidrar till att eleverna är osäkra på vad som krävs.

I Skolverkets undersökning *Nära examen* från 2017 har vi konstaterat att gymnasiearbetet är den näst vanligaste kursen (efter svenska 3) med godkäntkrav för gymnasieexamen som elever på högskoleförberedande program blir underkända i. Det är följaktligen sannolikt också ett stort antal elever som med knapp marginal klarar godkänd nivå i gymnasiearbetet.³⁵

Gymnasieprogrammets högskoleförberedande funktion

SCB har 2017 publicerat en enkätstudie om verksamheter efter gymnasieskolan för ungdomar som genomgått ett nationellt program.³⁶ I denna studie har ungdomar som någon gång efter gymnasieutbildningen studerat på högskolan besvarat en enkätfråga (våren 2017) om i vilken utsträckning man tycker att gymnasieutbildningen förberett för studier på högskolan. Bortfallet i undersökningen var 69 procent.³⁷ Bland de som deltog har drygt hälften av studenterna från högskoleförberedande program bedömt att gymnasieutbildningen i stor utsträckning förberett dem för studier på högskolan, och ytterligare ungefär 45 procent att den i viss utsträckning har gjort det. Examinerade från naturvetenskapsprogrammet har svarat mest positivt på den här frågan. Bland examinerade från yrkesprogram var det ungefär en fjärdedel av de som någon gång sedan gymnasieskolan studerat på högskolan som inte alls känt sig förberedda för högskolestudier.

Skolverkets rapport *Attityder till skolan 2015*, som är baserad på en enkätstudie riktad till bland annat gymnasielärare, visar att tre av fyra lärare anser att den egna skolan lyckas ge eleverna kunskaper som förbereder för fortsatta studier. Lärare som undervisar på högskoleförberedande program är mest positiva. Av dem anser

---

³⁵ Rapport 451, Skolverket 2017. I rapporten framgår också att förutom kurserna svenska 3 och gymnasiearbetet är det tre kurser i matematik som har störst antal underkända elever på högskoleförberedande program. Dessa kurser är matematik 2b, matematik 3b och matematik 4. Den enda matematikkurs som har godkänt-krav för examen från högskoleförberedande program är matematik 1a (alternativt matematik 1c). De högre matematikkurserna ingår dock ofta i de särskilda behörighetskraven. Det är rimligt att anta att en hög andel underkända också innebär en hög andel godkända med knapp marginal.

³⁶ Statistiska centralbyrån 2017. *Inträdet på arbetsmarknaden efter gymnasieskolan. Sysselsättning och övergång till vidare studier bland examinerade 2013/14*. Temarapport 2017/7.

³⁷ SCB har beräknat vikter med hjälp av kalibrering för att försöka reducera eventuella bortfalls-skevheter. SCB skriver i sin rapport att ”storleken på kvarstående skevheter orsakade av bortfallet är svåra att mäta”.

drygt åtta av tio att skolan lyckas med detta. Motsvarande andel för lärare på yrkesprogram är sex av tio.

I Skolverkets kontakter med gymnasieskolor har vi fått vi relativt positiva signaler om hur man anser att man på de högskoleförberedande programmen lyckas med elevernas högskoleförberedelse. De skolor som Skolverket haft kontakter med i detta avseende gäller främst myndighetens så kallade programreferensskolor. Det ska poängteras att dessa referensskolor inte nödvändigtvis är representativa för samtliga skolor, och att de genomförda mötena och intervjuerna med elever och lärare därför inte genomförs systematiskt utan kan vara anpassade till den aktuella skolans sammanhang.

När det gäller yrkesprogrammets högskoleförberedelse är kunskapen mer knapphändig. Skolverkets uppföljningsstatistik ger information om hur stor andel av eleverna med yrkesexamen som uppnått grundläggande högskolebehörighet. På några av yrkesprogrammen är det en jämförelsevis hög andel av eleverna som läser in högskolebehörigheten. I synnerhet gäller detta vård- och omsorgsprogrammet. På detta program är det en stor andel av de elever som Skolverket mött (främst genom kontakterna med våra referensskolor) som uttrycker planer på att fortsätta utbilda sig efter gymnasieskolan. Det vanligaste är att eleverna är inriktade på att läsa till sjuksköterska, men också till socionom eller polis.

Även examinerade från barn- och fritidsprogrammet har i hög grad läst in högskolebehörigheten. Till stor del beror detta på att det för arbete inom barn och fritidsverksamhet ofta krävs vidare utbildning till förskollärare eller lärare med inriktning mot fritidshem.

4 Högskolestudenternas förkunskaper och prestationer

I de föregående kapitlen har vi behandlat vilka formella krav som ställs för tillträde till högre studier, och vilka förkunskaper som det är viktigt att ungdomar har inför högskolestudierna. I det följande presenterar vi den tillgängliga kunskapen om hur de studenter som kommer till högskolan lever upp till dessa krav och förväntningar.

Högskolestudenters förkunskaper vid tiden före gymnasireformen

Högskoleverkets rapport *Förkunskaper och krav i högre utbildning*³⁸ från 2009 erbjuder en bakgrund till området. Det ska poängteras att denna undersökning genomfördes för nära tio år sedan, och att flera av de uppmärksammade problemen adresserades i gymnasireformen 2011. Reformen avsåg bland annat att skapa en större

---

³⁸ (Högskoleverket 2009:16 R.) Slutsatserna i rapporten baserades på 30 gruppintervjuer med lärare och studenter i historia, socialt arbete, biomedicin och datateknik vid 11 lärosäten, samt webbenkäter till cirka 1000 lärare och 800 studenter. Dessutom genomfördes en litteraturgenomgång.

tydlighet i styrdokument och utbildningsinnehåll, och en mer direkt högskoleförberedelse. I nära anslutning till gymnasiereformen reformerades även betygsskalan. Mest intressant är kanske Högskoleverkets skrivningar om kunskapssynen som råder i de olika utbildningsformerna, och att ”högskolan av tradition förväntar sig en viss kunskap”. Sådana traditioner är inte lika självklara i gymnasieskolan, som i jämförelse med den högre utbildningen har reformeras relativt ofta.

Högskoleverkets rapport gav en bild av att gruppen studenter med otillräckliga förkunskaper hade ökat fram till 2009, enligt uppgifter av lärare i högskolan samt utifrån erfarenheter från Högskoleverkets kvalitetsgranskningar av högre utbildning. De försämrade förkunskaperna gällde förmåga att uttrycka sig skriftligt, kunskaper i matematik samt i engelska.

Som förklaring till denna utveckling nämnde de lärare som deltog i studien den ökade valfrihet som kom sig efter gymnasieskolans reformering 1994, vilken ledde till att studenterna lämnade gymnasieskolan med mer varierande förkunskaper än tidigare. Även betygssystemet pekades ut som tveksamt, med svårigheter att se samband mellan betygssteg och kunskapsnivåer. I studien påpekades en tendens till betygsinflation.

Högskoleverket summerade några möjliga orsaker till studenternas bristande förkunskaper. Gymnasielärarna ansågs ha alltför vaga och tolkningsbara styrdokument att förhålla sig till, vilket orsakade stora variationer. Högskoleverket pekade också på att kunskapssynen skiljer sig åt i gymnasieskolan jämfört med högskolan. Också förändringen av studentgrupperna framhölls i rapporten som en faktor som påverkat variationen i förkunskaperna. Denna förändring hade till stor del sin grund i expansionen av högskolan, vilken innebar att det blev lättare att bli antagen till en högskoleutbildning även för sökande med lägre betyg från gymnasieskolan. Det är rimligt att anta att en breddad rekrytering medför en större variation i elevernas förkunskaper än då högskolestudenterna var en mer homogen grupp.

Studenternas prestationer i högskolan

I detta avsnitt ligger fokus på hur de studenter som påbörjat högre utbildning lyckas i sina studier. När vi talar om studenternas prestationer i det här sammanhanget, med en begränsning till den första tiden i högskolan, är det i princip bara två mått som är tillämpliga. Det ena är om studenterna i avsedd studietakt klarar av eller inte klarar av poängen på den utbildning där de är registrerade. Det andra är om de stannar kvar på utbildningen eller om de lämnar den.

Liten förändring av prestationsgraden

Universitetskanslersämbetet publicerade 2016 en registerstudie³⁹ där de undersökte prestationsgraden, dvs. i vilken grad studenterna tar de högskolepoäng de är registrerade för. UKÄ studerar utvecklingen i prestationsgrad från läsåret 2004/05 till

---

³⁹ *Uppgången för svenska och inresande studenters prestationsgrad fortsätter*. En analys av studenternas prestationsgrad för läsåren 2004/05–2013/14 (UKÄ).

2013/14 med en uppföljningstid av fyra terminer. Mättet på prestationsgrad avser alltså antalet tagna poäng under registreringsterminen och de tre följande terminerna. Det är alltså ett mått som inte enbart indikerar hur studenterna lyckas med sina studier, utan även huruvida studenterna stannar kvar eller gör avbrott i sin utbildning. Redovisningens uppföljningsperiod innebär också att elever som läst i gymnasieskolan enligt Gy 2011 inte ingår.

Tabell 1. Prestationsgrad (%) för svenska (icke inresande) studenter, som påbörjat högskoleutbildning läsåren 08/09–13/14, fördelat på studietyp*, studieform** och kön***.

	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14
Yrkesexamens-						
program	89	89	89	90	90	90
Campus	90	89	89	90	90	90
<i>kvinnor</i>	92	92	92	92	93	93
<i>män</i>	85	85	86	86	86	86
Distans	87	86	85	87	87	88
Generella						
program	83	83	84	85	85	85
Campus	84	84	85	86	86	86
<i>kvinnor</i>	87	87	88	88	89	89
<i>män</i>	81	80	81	82	83	83
Distans	67	69	70	70	72	72
Fristående						
kurser	63	62	61	62	63	62
Campus	68	68	69	69	68	68
<i>kvinnor</i>	71	71	71	71	71	70
<i>män</i>	65	65	65	65	65	64
Distans	51	51	50	53	53	53
Totalnivå	80	79	80	81	81	82
Campus	83	83	84	84	85	85
<i>kvinnor</i>	86	85	86	87	87	88
<i>män</i>	79	79	80	81	81	81
Distans	60	59	59	61	62	63

Källa: UKÄ

*Studietyp innebär studier på program eller fristående kurs. Fördelningen mellan studenter på program/på fristående kurser är cirka 75/25 (var dock 70/30 i början av perioden).

**Studieform innebär studier på campus eller distans. Fördelningen campusstudenter/distansstudenter är cirka 85/15.

***Fördelningen kvinnor/män (av campusstudenter) är cirka 60/40.

Som framgår av tabellen har prestationsgraden varit i stort sett stabil sedan läsåret 2008/09⁴⁰. På totalnivå ligger den senast noterade prestationsgraden på 82 procent, vilket utgör en ökning med tre procentenheter under de fyra senare av de redovisade läsåren. På såväl program som fristående kurser var förändringarna mellan 2013/14 och föregående läsår mindre än en procentenhet. Det gäller oavsett kön eller utbildning på campus eller distans.

⁴⁰ Av UKÄ:s redovisning framgår att förändringarna har varit små ända sedan läsåret 2004/05.

På yrkesexamensprogram är prestationsgraden väsentligt högre, och mer stabil än på generella program⁴¹.

Precis som tidigare år var prestationsgraden läsåret 2013/14 generellt sett högre på campusutbildning än på distansutbildning. Inom generella program och fristående kurser var denna skillnad cirka 14 procentenheter, medan det på yrkesexamensprogram endast var några procentenheters skillnad till campusutbildningens fördel.

Kvinnorna har en högre prestationsgrad än männen oavsett om studierna sker på program eller på fristående kurser. Skillnaden mellan könen är cirka 6 procentenheter för campusstudier och drygt 10 procentenheter vid programbaserad distansutbildning medan könsskillnaden är runt 7 procentenheter på fristående kurser på distans.

Gymnasiebetygen har samband med prestationer och avhopp

Ytterligare en studie från Universitetskanslersämbetet följer upp hur det går för nybörjarstudenter på lärarutbildningen⁴², där man även gör jämförelser med studenter på andra yrkesutbildningar på högskolan.

Resultat från denna studie bekräftar att betygen från gymnasieskolan är starkt relaterade till studieprestationer på utbildningarna. Studenterna med de högsta betygen från gymnasieskolan klarar sig bra på alla utbildningar, medan studenterna med lägre betyg klarar studierna på de olika utbildningarna i väldigt olika grad. En slutsats som UKÄ drar utifrån dessa skillnader är dels att kraven varierar mellan olika utbildningar, dels att utbildningarna i olika grad och med olika kvalitet hjälper studenter som under det första året får problem med de olika kurserna.

Just variationer i högskoleutbildningarnas krav och mottagande komplicerar det till synes enkla sambandet mellan gymnasiebetyg och prestationer i högskolan. UKÄ:s studie visar en tendens att studenterna med gymnasiebetyg omkring den nivå som är vanligast för respektive utbildning tar strax över 50 (av 60) högskolepoäng det första läsåret. Detta tyder på att kraven på prestationer på de olika högskoleutbildningarna anpassas efter typstudenten på respektive utbildning.

Också sannolikheten för att studenterna ska hoppa av⁴³ högskoleutbildningen i ett tidigt skede samvarierar i mycket hög grad med studenternas genomsnittliga gymnasiebetyg. Totalt hoppar ca 20 procent av alla studenter av en yrkesutbildning från högskolan. Bland studenter med ett genomsnittligt gymnasiebetyg under 11 betygspoäng hoppar exempelvis 54 procent av ämneslärarutbildningen under första året, medan motsvarande siffra för gruppen med minst 19 betygspoäng är 15 procent. På alla de undersökta utbildningarna hoppar studenter med höga gymnasiebetyg av sin respektive utbildning i låg grad. När det gäller studenterna med

---

⁴¹ Program mot generella examina.

⁴² *Lärarstudenternas gymnasiebetyg, avhopp och studieprestation*, Universitetskanslersämbetet 2017-01-23/1

⁴³ Några direkta mått på avhopp från utbildningar finns inte. Det måste göras en bedömning av hur troligt det är att en student hoppat av baserat på registrering på den utbildning studenten påbörjade. Med avhopp menar UKÄ ”mycket troligt avhopp”, definierat som att man inte varit registrerad på den utbildning man påbörjat termin tre och fyra efter studiestart.

betyg i de lägre kategorierna så ser det mycket olika ut på olika utbildningar. Exempelvis förefaller studenterna i hög grad stanna kvar på utbildningar till sjuksköterska, men i hög grad avbryta utbildningar till ämneslärare.

UKÄ skriver vidare att det på stora utbildningar med lågt söktryck är oundvikligt att det antas många studenter med låga betyg från gymnasieskolan. Detta eftersom behörighetsreglerna gör att man är behörig att studera på högskolan även med låga gymnasiebetyg. Resultaten i analysen, resonerar UKÄ, aktualiserar frågan om det borde kunna ställas högre krav på studenternas förkunskaper. Med högre krav skulle avhoppen förmodligen minska, särskilt på ämneslärarutbildningen.⁴⁴

5 Sammanfattande slutsatser och metoder att gå vidare med

Det övergripande syftet med sammanställningen i denna rapport har varit att ringa in kunskapsluckor inför fortsatta undersökningar. Sammanställningen har definierat kunskapsluckor inom flera områden. I denna avslutande del summerar vi de huvudsakliga slutsatserna utifrån sammanställningen. Vi sammanfattar även vad som på grundval av dessa slutsatser behöver utredas vidare.

Vilken kunskap har vi – och vilken kunskap saknas?

Sedan slutet av 00-talet har det varit en stadigt ökande andel av ungdomarna som söker till gymnasieskolans högskoleförberedande program. Det har dock inte hittills inneburit en motsvarande ökning av sökande till högskolan efter gymnasieutbildningen, som i stället minskat något. Det har också skett en minskning i andelen som påbörjar högskoleutbildning direkt efter eller i nära anslutning till avslutad gymnasieutbildning, samt av andelen antagna av de förstahandssökande som inte har tidigare högskoleutbildning. Anledningarna till dessa förändringar har hittills inte utretts. Mest troligt är förklaringen en ökande koncentration av sökande till vissa utbildningar i kombination med en ökad konkurrens från sökande med tidigare högskolestudier. En majoritet av de sökande till högskolan – nära tre av fyra – söker till utbildningar där det råder konkurrens om platserna.

Gymnasiebetygen har tydliga samband med vilka som antas till vilka utbildningar, och även med prestationer i högskolan. Det är väl belagt att gymnasiebetygen är det mått som ger bäst prognosförmåga, det vill säga för att förutsäga studieframgång i högskolan. En tänkbar förklaring till betygens goda prognosförmåga är att de lärarsatta betygen väl fångar elevernas sammantagna kunskaper, förmåga, uthåll-

---

⁴⁴ Ett dilemma är dock att detta samtidigt skulle leda till färre antagna, vilket sannolikt också leder till färre examinerade lärare.

lighet och studieteknik. Det är alltså rimligt att anta att ju högre gymnasiebetyg eleverna uppnår desto bättre är deras förkunskaper och deras högskoleförberedelse. Samtidigt kvarstår frågor om betydelsen av en betygssättning som eventuellt inte på ett rättvisande sätt avspeglar kunskaper och förmågor, eller som eventuellt inte är gjord på ett likvärdigt sätt i en jämförelse mellan olika gymnasieskolor och program. Frågor kvarstår också om högskoleförberedelsen för dem som antagits till utbildningar där det inte råder betygskonkurrens för att antas. Är dessa studenter tillräckligt förberedda för högskolestudier i och med att de uppfyller kraven för behörighet – som per definition ska vara tillräckliga? I detta ligger också den stora och icke besvarade frågan om huruvida det råder en bristfällig överensstämmelse mellan gymnasieskolans mål för behörighet till högskolan i förhållande till högskolans förväntningar på studenternas förkunskaper.

Statistik ger ny kunskap, men det krävs också nya studier

I inledningen till denna PM, med referenser till tillträdesutredningen 2017, konstaterade vi att kunskapen är begränsad om den nya gymnasieskolans högskoleförberedelse. Promemorians genomgång har närmare definierat denna begränsade kunskap. Det finns tydliga behov av fler studier, inte minst med kvalitativa metoder. Även statistiska kartläggningar är dock viktiga för den deskriptiva bilden. Med statistik som Skolverket nu har tillgänglig om personer som har gått gymnasieskolan enligt Gy 2011 kan vi göra närmare beskrivningar av vilka kategorier av ungdomar som påbörjar olika högskoleutbildningar, samt vilka grupper av dessa som uppnår förväntade prestationer under inledningen av sina högskolestudier. Sådana beskrivningar presenterar Skolverket i rapporten *Från gymnasieskola till högskola* som publiceras i anslutning till denna PM.